ResearchNed

Mogelijke redenen voor oneigenlijk gebruik van studiefinanciering in het mbo

Een verkennend onderzoek

Onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW

Jessica Nooij
Marjolein Muskens
Robert Tholen
Tamara Verweij

ResearchNed

september 2016

© 2016 ResearchNed Nijmegen in opdracht van het ministerie van OCW. Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding. ResearchNed werkt conform de kwaliteitsnormen NEN-EN-ISO 9001:2008 voor kwaliteitsmanagementsystemen en NEN-ISO 20252:2012 voor markt-, opinie- en maatschappelijk onderzoek.

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting **3**

1 Inleiding en vraagstelling **4**

1.1 Achtergrond 4

1.2 Vraagstelling 4

2 Onderzoeksopzet **5**

2.1 Mixed-method: kwalitatief onderzoek met een kwantitatieve component 5

2.2 Telefonische interviews 7

3 Resultaten **8**

3.1 Redenen om nooit of bijna nooit lessen te volgen: kwantitatieve analyse 8

3.2 Redenen om nooit of bijna nooit lessen te volgen: open associaties 10

3.3 Kennis en handelwijze ROC's m.b.t. oneigenlijk gebruik van studiefinanciering 11

3.4 Kennis en handelwijze RMC's m.b.t. oneigenlijk gebruik van studiefinanciering 13

4 Conclusies **14**

Bijlage A – Vragenlijst **16**

Bijlage B – Gespreksprotocol ROC's **18**

Bijlage C – Gespreksprotocol RMC's **20**

Bijlage D – Tabellen en figuren **21**

Managementsamenvatting

In opdracht van het ministerie van OCW heeft ResearchNed een verkennend onderzoek uitgevoerd naar de motieven van studerenden aan een entreeopleiding (niveau 1) of basisberoepsopleiding (niveau 2) in de beroepsopleidende leerweg (bol) om oneigenlijk gebruik te maken van studiefinanciering. Dit naar aanleiding van een signaal in de pers dat zich in Rotterdam de onwenselijke situatie voordoet dat jongeren zich inschrijven voor een opleiding om studiefinanciering te ontvangen zonder dat zij daadwerkelijk onderwijs volgen. Hoewel uit eerder onderzoek is gebleken dat het om incidenten gaat, heeft de minister aangegeven dit nader onderzocht te willen hebben om meer zicht te krijgen op het vóórkomen, de omvang en de mogelijke oorzaken van oneigenlijk gebruik van studiefinanciering onder mbo-studenten. De resultaten van het huidige onderzoek geven geen aanleiding te vermoeden dat oneigenlijk gebruik van studiefinanciering op grote schaal voorkomt.

Dit onderzoek is kwalitatief van aard en geeft een indicatie over het vóórkomen van oneigenlijk gebruik en mogelijke motieven van studenten, in de wijze waarop interne procedures met betrekking tot verzuimregistratie binnen instellingen worden nageleefd en hoe instellingen handelen op basis van het vermoeden van oneigenlijk gebruik van studiefinanciering. In het onderzoek is onder meer gebruikgemaakt van een mixed-method vragenlijst onder studenten. De vragenlijst start met een spontane en open vraag naar de motieven van mbo'ers om niet bij de lessen aanwezig te zijn. Door te kiezen voor spontane en open associaties wordt voorkómen dat vragen een sturende werking hebben op de antwoorden van de respondenten. Op deze wijze zijn van alle respondenten de motieven in de vorm van verhalen verzameld. Vervolgens is aan de respondenten gevraagd de eigen teksten aan de hand van brede thema's te classificeren. Met deze getrapte aanpak, waarbij respondenten hun antwoorden zelf categoriseren, zijn de eerder opgeroepen associaties nader gedefinieerd en gekwantificeerd. De studenten zijn benaderd via het Studentenpanel van ResearchNed. In totaal hebben 386 mbo bol 1-2 studenten aan dit onderzoek meegedaan. Daarnaast zijn telefonische interviews gevoerd met 6 RMC-regio's en 6 ROC's.

Van alle bevraagde studenten zegt 28 procent niemand te kennen die veel verzuimt. Studenten die wel iemand kennen en ook aangeven zicht te hebben op de motieven, geven aan dat de voornaamste motieven om nooit of bijna nooit lessen te volgen niet samenhangen met oneigenlijk gebruik van studiefinanciering. 96 procent geeft aan dat een gebrek aan motivatie, een moeilijke thuissituatie en aspecten van de opleiding (bijv. niet boeiend genoeg) een grote rol spelen bij de verklaring van veelvuldig verzuim. 4 procent van de respondenten gaf spontaan aan verzuim enkel met het oneigenlijk gebruik van studiefinanciering te associëren. Op het moment dat studenten de optie 'oneigenlijk gebruik' in het gestructureerde deel van de vragenlijst voorgelegd krijgen, geeft ongeveer 34,5 procent van de respondenten aan dat studiefinanciering naast de andere motieven ook een rol kan spelen in het verklaren van het verzuimgedrag en geeft 65,5 procent aan niemand te kennen die ingeschreven staat vanwege oneigenlijk gebruik van studiefinanciering. Dit grotere aantal is te verklaren door de toegepaste methodiek. De directe vraag naar de rol die oneigenlijk gebruik van studiefinanciering speelt bij het verzuimen van lessen attendeert respondenten op deze mogelijkheid, al is het spontaan niet bij hen opgekomen.

De resultaten uit de studentenbevraging sluiten aan bij de resultaten uit de interviews. De ROC's en RMC-regio's vermoeden dat oneigenlijk gebruik van studiefinanciering als enige motivatie voor inschrijving voor een opleiding maar bij een kleine groep studenten voorkomt. Wel geven zij aan tot nu toe nog weinig zicht op deze problematiek te hebben en daardoor ook geen uitspraak te kunnen doen over de precieze omvang. Het vermoeden is dat dit gedrag zich slechts incidenteel voordoet. Alle bevraagde ROC's geven aan een streng verzuimbeleid te hanteren en registreren verzuim minimaal volgens de wettelijke regelingen, al dan niet uitgebreid met additionele afspraken met betrekking tot de doelgroep 18+. Bij de gevallen die tijdens de interviews zijn genoemd gaat het doorgaans om vermoedens dat oneigenlijk gebruik van studiefinanciering één van de redenen zou kunnen zijn waarom de student veel verzuimt. Als onderliggende oorzaken worden door ROC's en RMC-regio's vooral persoonlijke omstandigheden genoemd, maar ook calculerend gedrag wordt in deze gevallen wel geconstateerd (bijv. enkel komen opdagen voor registratie van aanwezigheid, geen schoolboeken kopen, alleen meewerken wanneer ze worden aangesproken op hun gedrag, veel switchen van opleiding en/of instelling enz.). De meerderheid van de ROC's en één RMC-regio vermoeden verder dat het 'school first principe' dit probleem in de hand zou kunnen werken, omdat hierdoor vaak studenten in het onderwijs terechtkomen die geen onderwijsvraag hebben, onvoldoende gemotiveerd zijn en/of door persoonlijke omstandigheden niet in staat zijn om onderwijs te volgen.

1 Inleiding en vraagstelling

1.1 Achtergrond

Studerenden van achttien jaar of ouder die een beroepsopleidende leerweg (bol) in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) volgen, hebben recht op studiefinanciering. Studiefinanciering bestaat uit een basisbeurs, een aanvullende beurs en een studentenreisproduct (studenten ov-chipkaart). Studerenden kunnen studiefinanciering aanvragen als bijdrage in de kosten voor het volgen van een opleiding. Voor deelnemers aan mbo-niveau 1 of 2 is de studiefinanciering (basisbeurs, aanvullende beurs, reisvoorziening) een gift. Zij kunnen daarnaast nog aanvullend lenen. In het kader van de Wet studiefinanciering geldt geen aanwezigheidsplicht; als men acht weken aaneengesloten afwezig is, moet de instelling dit doorgeven aan DUO en wordt de studiefinanciering door DUO stopgezet.[1] Jongeren zouden er vanuit financieel oogpunt voor kunnen kiezen om zich in te schrijven voor een opleiding. Niet om daadwerkelijk onderwijs te volgen, maar uitsluitend om een inkomen te genereren. Dit is een onwenselijke situatie. Er zijn signalen vanuit de media dat deze onwenselijke situatie zich in Rotterdam voordoet. Hoewel uit eerder onderzoek is gebleken dat het om incidenten gaat, heeft de minister aangegeven dit nader onderzocht te willen hebben.

1.2 Vraagstelling

Tot nu toe is er nog weinig zicht op het vóórkomen, de omvang en de mogelijke oorzaken van oneigenlijk gebruik van studiefinanciering onder mbo-studenten. ResearchNed heeft daarom in opdracht van het ministerie van OCW een verkennend onderzoek uitgevoerd, waarbij deze problematiek vanuit drie betrokken actoren is verkend: mbo bol 1-2 studenten, mbo-instellingen en RMC's. Het onderzoek beoogt hiermee de volgende vragen te beantwoorden:

(1) Wat zijn de vermoedelijke motieven waardoor oneigenlijk gebruik van de studiefinanciering ontstaat en eventueel blijft voortbestaan?
(2) Kennen studenten voorbeelden van dergelijke inschrijvingen?
(3) Betreft het bij dit gedrag studenten die ook veel switchen tussen opleidingen en/of instellingen?
(4) Zijn er bij mbo-instellingen studenten bekend die zich bij nader inzien hebben ingeschreven om op oneigenlijke wijze studiefinanciering te ontvangen?
(5) Welke vervolgstappen ondernemen instellingen bij hardnekkige afwezigheid en wat zijn reeds uitgezette acties door instellingen?
(6) Op welk moment beslissen instellingen om de student te melden bij DUO en wordt een verzoek ingediend om de studiefinanciering te stoppen? Hebben instellingen daar beleid op?
(7) In hoeverre melden instellingen aan DUO wanneer een student langdurig afwezig is (aaneengesloten of 'knipperlichtverzuim')?
(8) Kent de Regionale Meld- en Coördinatiefunctie (RMC) studenten die een groot afwezigheidspatroon hebben waarbij het vermoeden is dat de studiefinanciering de motivatie van het inschrijven in een mbo-opleiding is?

Dit onderzoek is kwalitatief van aard en geeft een indicatie over het vóórkomen van oneigenlijk gebruik en mogelijke motieven van studenten, in de wijze waarop interne procedures met betrekking tot verzuimregistratie binnen instellingen worden nageleefd en hoe instellingen handelen op basis van het vermoeden van oneigenlijk gebruik van studiefinanciering. In het onderzoek is gebruikgemaakt van een mixed-method vragenlijst onder studenten en zijn telefonische interviews gevoerd met ROC's en RMC's.

De gebruikte methode wordt in het volgende hoofdstuk toegelicht.

1 Zie bijvoorbeeld Factsheet RMC instrumentarium: http://www.aanvalopschooluitval.nl/userfiles/file/2013/2013209-Factsheet-RMC-instrumentarium-v7a_b.pdf

2 Onderzoeksopzet

2.1 Mixed-method: kwalitatief onderzoek met een kwantitatieve component

Om na te gaan wat mogelijke motieven van mbo'ers zijn om oneigenlijk gebruik te maken van studiefinanciering is een kwalitatief onderzoeksdesign met een kwantitatieve component toegepast, een zogenaamd mixed-method design. Deze methode is niet-sturend en gaat uit van open associaties. Verder kan deze methode worden afgenomen bij grote groepen respondenten (waardoor de resultaten robuuster zijn dan bij enkele gesprekken) en zijn de antwoorden direct categoriseerbaar c.q. kwantificeerbaar. Voor dit design is gekozen omdat de onderzoeksvraag zeer gevoelig ligt en de doelgroep van dit onderzoek bovendien zeer moeilijk te bereiken is.

Om inzicht te krijgen in de motieven van mbo'ers om niet bij de lessen aanwezig te zijn is begonnen met een spontane en open vraag. De keuze om te vragen naar verzuim en niet direct naar de motieven om oneigenlijk gebruik te maken van studiefinanciering sluit aan bij de signalering uit Rotterdam, waarbij het expliciet gaat om studenten die veel verzuimen en de aanname dat de manier waarop verzuim door scholen wordt geregistreerd dit probleem in de hand speelt. Deze keuze heeft consequenties voor de interpretatie van de resultaten van dit onderzoek. Dit onderzoek baseert op de aanname dat oneigenlijk gebruik van studiefinanciering samengaat met veel verzuim. Het is mogelijk dat studenten alsnog aanwezig zijn op school. Deze groep is niet meegenomen in het huidige onderzoek.

Door te kiezen voor spontane en open associaties wordt voorkomen dat vragen een sturende werking hebben op de antwoorden van de respondenten. Deze spontane associaties zorgen tevens voor een verdiepend, kwalitatief karakter van de gegevens. Op deze wijze zijn van alle respondenten de motieven in de vorm van verhalen verzameld. Vervolgens is aan de respondenten gevraagd de eigen teksten aan de hand van brede thema's te classificeren. Door deze getrapte aanpak, waarbij respondenten hun antwoorden zelf categoriseren, zijn de eerder opgeroepen associaties nader gedefinieerd en gekwantificeerd.

Doordat het onderzoek doelt op het vaststellen van frauduleus gedrag is een vertekening van de resultaten door sociaal wenselijke antwoorden zeer waarschijnlijk. Om deze bias op te vangen en bovendien de doelgroep wat beter in beeld te kunnen krijgen, is in dit onderzoek gekozen voor een indirecte manier van bevragen. Dat wil zeggen dat de doelgroep niet is gevraagd om over het eigen gedrag een uitspraak te doen, maar over dat van studiegenoten. De complete vragenlijst is opgenomen in Bijlage A.

Doelgroep

Voor dit onderzoek is gebruikgemaakt van Het Studentenpanel dat door ResearchNed wordt beheerd. Met behulp van lopende projecten wordt dit panel aangevuld en up-to-date gehouden. Het panel bevat bijna 100.000 mbo-studenten, waaronder ook een groot aantal bol-studenten niveau 1 en 2 met een leeftijd tussen de 18 en 30 jaar. Ondanks dit grote aantal mogelijke respondenten is de doelgroep voor dit onderzoek (spijbelende studenten) een groep die moeilijk te bereiken is voor onderzoek, zeker gezien de gevoeligheid van het onderwerp in kwestie. Om alsnog een respons te kunnen bereiken die een breed beeld schept van de mogelijke motieven en verhalen die achter dergelijk gedrag kunnen schuilen, is ervoor gekozen om niet alleen te focussen op de spijbelende studenten maar ook op hun studiegenoten. Daarnaast is de responsbereidheid van studenten vergroot door 20 bol.com bonnen à 25 euro te verloten onder respondenten. Voor dit onderzoek zijn 5.000 mbo-studenten benaderd die een bol-opleiding niveau 1-2 volgen. In totaal hebben 386 studenten aan dit onderzoek meegedaan. Van deze groep kenden 221 studenten (57%) iemand die niet of nauwelijks in de lessen aanwezig was, 107 studenten kenden niemand en 58 studenten kenden wel iemand, maar wisten niets over de redenen.

Representativiteit

De resultaten van dit onderzoek zijn verkennend van aard. Er zou sprake kunnen zijn van selectieve respons (bijvoorbeeld: vooral de meer gemotiveerde studenten hebben de vragenlijst ingevuld). De resultaten moeten dan ook worden beschouwd als een *indicatie* van mogelijke oorzaken van oneigenlijk gebruik van studiefinanciering en de mate waarin dit voorkomt.

De steekproefverdeling geeft een beeld van de achtergrond van de respondenten wat betreft stedelijkheid en grootte van de instelling. Zoals blijkt uit Tabel 1 studeren de meeste studenten uit de steekproef aan een middelgrote instelling. Ongeveer 35 procent bezoekt een kleine instelling en rond de 20 procent zit op een grote instelling. Wat betreft stedelijkheid bezoeken de meesten een school in een middelgrote stad (G32), 36 procent in een klein dorp of stad (buitengebied) en 18,5 procent in een grote stad.

Tabel 1: Stedelijkheid en grootte van de instelling (in % studenten)

Hoe groot is je school?	
Klein (tot 1000 studerenden)	37,7
Middel (tot 5000 studerenden)	41,1
Groot (meer dan 5000 studerenden)	21,2
Hoe groot is de plek waar je naar school gaat?	
Klein (dorp of kleine stad)	36,3
Middel (middelgrote stad zoals Nijmegen of Breda)	45,2
Groot (grote stad zoals Rotterdam of Amsterdam)	18,5

Betrouwbaarheid

De keuze voor een indirecte meting van mogelijke oorzaken heeft voor- en nadelen. Zoals eerder gezegd verkleint deze aanpak de kans op vertekening van de resultaten door sociaal wenselijke antwoorden. Bij een indirecte bevraging moet wel rekening worden gehouden met het feit dat een respondent om niet-inhoudelijke redenen (bijvoorbeeld: begrijpt de vraag anders dan bedoeld) oneigenlijk gebruik van studiefinanciering niet noemt. We hebben daarom ook nog expliciet gevraagd naar het vóórkomen van oneigenlijk gebruik van studiefinanciering. Daarnaast moet zowel bij indirecte als directe bevraging rekening gehouden worden met de mogelijkheid dat de kennis van de respondent beperkt is. Het is namelijk mogelijk dat niet alle oorzaken voor het geobserveerde verzuim bij de respondent bekend zijn en ook dat sommige respondenten over dezelfde personen rapporteren. Dit kans op dubbele benoemingen is gezien de omvang van de steekproef en het feit dat het gaat om een landelijke bevraging echter klein. Dit onderstreept echter het feit dat de resultaten van dit onderzoek vooral als *indicatie* van mogelijke oorzaken te beschouwen zijn. Dit betekent dat er in werkelijkheid mogelijk nog meer redenen een rol spelen of dat de redenen in omvang en belang kunnen verschillen van wat er in het huidige onderzoek is gemeten. Omdat er gekozen is voor een groep die heel dicht bij de doelgroep staat en waarschijnlijk een groot deel van de doelgroep zelf omvat (en dus de vragenlijst over zichzelf invult), is het wel aannemelijk dat de resultaten een voldoende indicatie geven van de mogelijke onderliggende oorzaken van verzuim en de rol die oneigenlijk gebruik van studiefinanciering hierin speelt.

2.2 Telefonische interviews

ROC's

Om de naleving op scholen van interne procedures met betrekking tot verzuimregistratie en de handelwijze bij het vermoeden van oneigenlijk gebruik van studiefinanciering te onderzoeken, is een aantal telefonische interviews afgenomen bij ROC's. Hierbij is rekening gehouden met de geografische spreiding en de omvang van de instelling. Er zijn gesprekken gevoerd met twee ROC's uit de G4, twee uit de G32 en twee uit een buitengebied, waarbij waar mogelijk telkens een grote (boven de 10.000 leerlingen) en een kleinere (minder dan 7.000 leerlingen) instelling is bevraagd. Gesprekken zijn gevoerd met de door het ROC aangewezen expert met betrekking tot verzuimregistratie en bijbehorend beleid (zoals verzuimcoördinatoren en loopbaanbegeleiders).

In deze gesprekken kwamen de volgende vragen aan bod: kent de instelling studenten die zich bij nader inzien alleen hebben ingeschreven om op die manier studiefinanciering te ontvangen, zonder intentie om daadwerkelijk een opleiding te volgen? Wat onderneemt de instelling bij dergelijke signalen en wat zijn de effecten van deze acties? Op welk moment beslist de instelling om de student te melden bij DUO en wordt een verzoek ingediend om de studiefinanciering te stoppen? Heeft de instelling daar beleid op geformuleerd en ingevoerd? In hoeverre en wanneer meldt de instelling aan DUO dat een student langdurig afwezig is (aaneengesloten of 'knipperlichtverzuim')? Het gespreksprotocol is opgenomen in Bijlage B.

RMC's

Het Regionaal Meld- en Coördinatiepunt (RMC) heeft regionaal als taak om zorg te dragen voor een sluitende melding en registratie van alle jongeren tussen 18 en 23 jaar die niet op school zitten en nog geen startkwalificatie behaald hebben. Meldingen die door mbo-instellingen bij DUO gedaan worden, komen via het digitaal verzuimloket binnen bij RMC. De school moet 18-plussers uiterlijk na een maand verzuim melden bij DUO. Deze melding komt via het digitaal verzuimloket binnen bij RMC, waarna RMC de taak heeft de jongere terug naar school (of werk) te begeleiden. Mbo-instellingen kunnen ook besluiten verzuim eerder te melden via het digitaal verzuimloket, bijvoorbeeld bij ernstige situaties (zoals criminele activiteiten, inschrijving met als doel het ontvangen van studiefinanciering). Ook kan er in het kader van RMC regionaal afgesproken zijn dat verzuim van 18-plussers hetzelfde behandeld wordt als verzuim van jongeren die onder de leerplicht of kwalificatieplicht vallen: in dat geval wordt afwezigheid van alle mbo-studenten gemeld als ongeoorloofd verzuim na 16 uur verzuim in 4 weken. De RMC-coördinator heeft zicht op regionale afspraken en opvolging vanuit mbo-instellingen in de regio. Daarom is in het kader van dit onderzoek ook gesproken met twee RMC-coördinatoren: één uit een contactgemeente van de G4 en één uit een contactgemeente van de G32. De vragen die in deze gesprekken gesteld werden, zijn: kent het RMC studenten die een groot afwezigheidspatroon hebben, waarbij het vermoeden leeft dat de studiefinanciering de motivatie van het inschrijven in een mbo-opleiding is? Hoe handelt het RMC in deze gevallen? Wat weet zij over dit fenomeen en wat zijn (mogelijke) oorzaken? Het gespreksprotocol is opgenomen in Bijlage C.

3 Resultaten

3.1 Redenen om nooit of bijna nooit lessen te volgen: kwantitatieve analyse

Wat zijn de vermoedelijke motieven waardoor oneigenlijk gebruik van de studiefinanciering ontstaat en eventueel blijft voortbestaan?

De belangrijkste vraag van het mixed-method onderzoek was wat mogelijke redenen zijn om nooit of bijna nooit de lessen te volgen en in hoeverre oneigenlijk gebruik van studiefinanciering hierbij een rol speelt. Uit Figuur 1 blijkt dat volgens drie kwart van de bevraagde studiegenoten de voornaamste reden voor veelvuldig verzuim is dat studenten geen zin hebben in school en daarom niet verschijnen. Daarnaast wordt een moeilijke thuissituatie genoemd als vaak voorkomende reden. Rond de 34,5 procent geeft echter ook aan dat het wegblijven bij de les te maken heeft met het ontvangen van studiefinanciering.

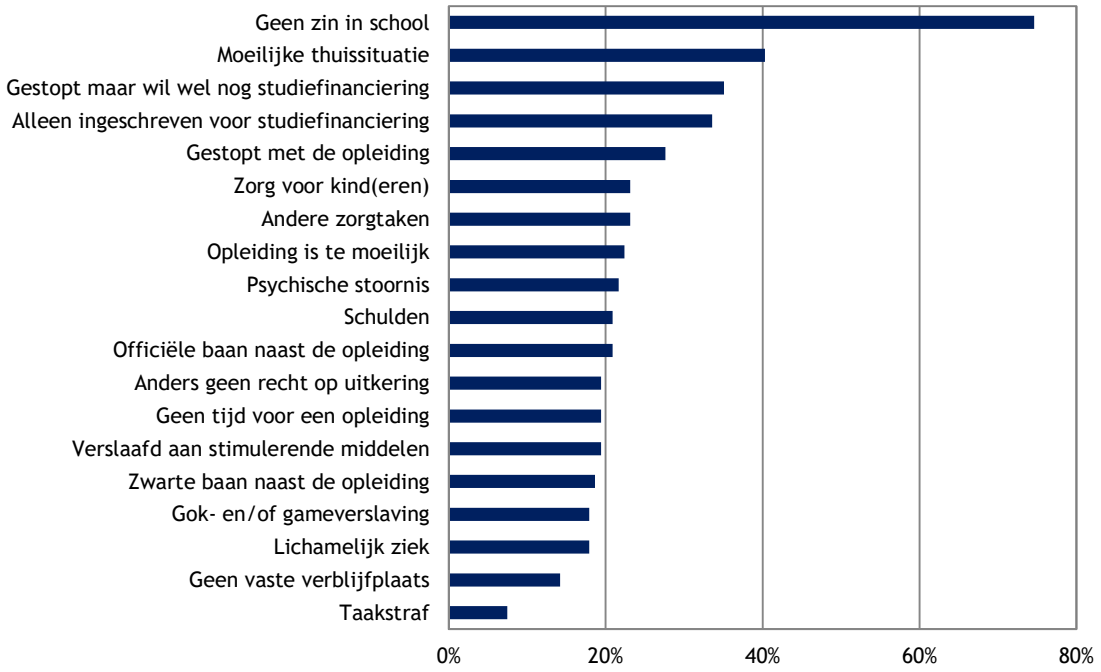

Figuur 1: Mogelijke motieven om nooit of bijna nooit de lessen te volgen (in %, N=134[2])

Analyses om te toetsen in hoeverre deze motieven verschillen op basis van stedelijkheid en grootte van de instelling laten nauwelijks significante resultaten zien. Daar waar verschillen zijn gevonden waren deze zeer klein ($R^2 < .02$).

Kennen studenten voorbeelden van dergelijke inschrijvingen?

Aan de respondenten is gevraagd hoeveel mensen zij kennen die veel verzuimen. Van alle 386 respondenten kenden 221 studenten (57%) iemand die niet of nauwelijks in de lessen aanwezig was, 107 studenten kenden niemand en 58 studenten kenden wel iemand, maar wisten niets over de redenen. Op de vraag hoeveel personen studenten kenden die dergelijk gedrag vertonen, gaven de meesten aan tussen de twee en vijf personen te kennen (zie Figuur 2). Eén op de tien bevraagde studenten geeft aan meer dan tien personen te kennen die nooit of bijna nooit de lessen volgen.

2 Van de 171 respondenten die een open antwoord hebben gegeven, hebben 134 deze vraag ingevuld.

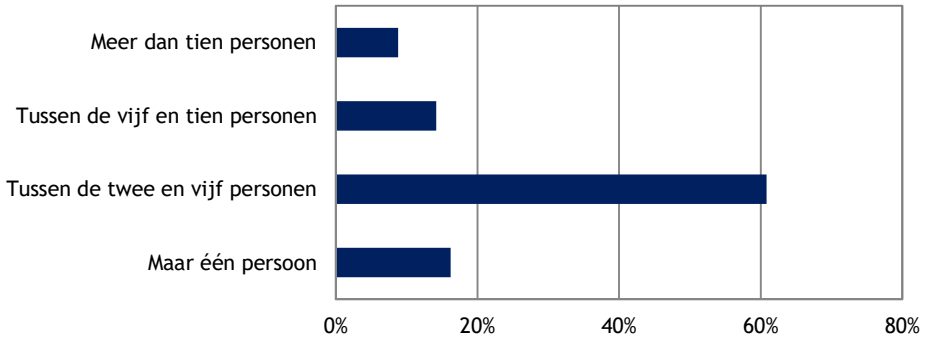

Figuur 2: Aantal bekende personen die nooit of bijna nooit de lessen volgen (N=171[3])

Verder is getoetst of het aantal bekende personen dat (bijna) nooit de lessen volgt, verschilt voor studenten op een grote, middelgrote of kleine instelling of afhankelijk is van de mate van stedelijkheid waarin de instelling zich bevindt. Uit de resultaten blijkt dat de grootte van de instelling geen significante invloed heeft op het aantal personen dat iemand kent waarop dit gedrag van toepassing is. Wel is een effect gevonden voor de mate van stedelijkheid. Hoe groter de stad, hoe meer personen bekend zijn die nooit of bijna nooit de lessen volgen. Het gaat ook hierbij om een klein effect ($p=.031$; $R^2=.032$).

Betreft het bij dit gedrag studenten die ook veel switchen tussen opleidingen en/of instellingen?

Naast mogelijke redenen voor verzuim is aan de respondenten gevraagd hoe zij personen met veel verzuim zouden karakteriseren. Uit de analyse blijkt dat studenten die veel verzuimen volgens 82 procent van hun studiegenoten wel op de hoogte zijn van hun aanwezigheidsplicht. Verder geeft 61 procent van de studenten aan dat er sprake is van calculerend gedrag in de zin dat studenten verschijnen om zich als aanwezig te laten registreren en vervolgens weer verdwijnen. Ook bij deze vraag wordt de moeilijke thuissituatie door de helft van de studenten genoemd als typerend voor deze groep. Bijna de helft van de studenten (46%) geeft verder aan dat deze studenten vaak switchen tussen opleidingen en instellingen (zie Figuur 3).

Figuur 3: Typering van personen die nooit of bijna nooit de lessen volgen (in %, N=171)

3 Deze vraag is alleen voorgelegd aan mensen die aangaven iemand te kennen die veel verzuimt én iets te weten over de redenen hiervoor.

3.2 Redenen om nooit of bijna nooit lessen te volgen: open associaties

Naast de kwantitatieve analyse, waarbij is gekeken naar de categorisatie die studenten zélf aan hun antwoorden hebben gegeven, is ook naar het oorspronkelijke antwoord gekeken. Reden hiervoor is dat dit deel van de enquête het minst sturend is en daardoor de meest spontane antwoorden genereert.

Uit de analyse van de open antwoorden blijkt dat ongeveer zeven procent van de bevraagden oneigenlijk gebruik van studiefinanciering spontaan benoemt als motief om niet in de lessen te verschijnen. Een voorbeeld van een antwoord is: 'Ze zijn niet serieus met hun toekomst bezig en ze profiteren van de studiefinanciering als tweede inkomen. Ze werken naast school en ontvangen daarnaast nog studiefinanciering. Dat is hun motivatie. Ik ken veel jongens die zo denken.' Verder geeft vier procent aan dat de medestudenten financiële problemen hebben. Een voorbeeld hiervan is: 'Woont op zichzelf en heeft lange tijd geen contact met vader gehad. Heeft veel problemen in de familie en moet veel werken vanwege schulden.' Het vaakst wordt in de open antwoorden de opleiding genoemd als reden om de lessen niet te volgen (68%). Vooral een tekort aan motivatie en geen zin hebben in school is volgens de respondenten voor velen een reden om weg te blijven (38%). Een student zegt hier bijvoorbeeld het volgende over: 'Ze zei vaak: Ik voel mij niet zo lekker. Maar dan is ze naar Walibi of een dagje naar het strand geweest. Ik denk dat het voornamelijk was dat ze gewoon geen zin had in school.' Ook vinden velen de lessen niet boeiend genoeg om te verschijnen (19%). Voorbeelden van antwoorden zijn: 'Omdat de leraren niet gemotiveerd zijn ons iets te leren. Ze zitten er voor hun loon en voor niks anders. Tuurlijk geldt dit niet voor alle leraren, maar wel voor velen.' of 'Omdat het vaak veel te saai is in de lessen. Er mag niet gepraat worden en bijna geen enkele leraar heeft meer gevoel voor humor.' Ten slotte geeft 15 procent van de respondenten aan dat persoonlijke omstandigheden zoals een moeilijke thuissituatie een rol spelen (15%). Ook middelenmisbruik en ziekte spelen soms een rol (6%), maar dan wel vaak in combinatie met andere omstandigheden.

Om de resultaten verder te verifiëren is een woordfrequentieanalyse gedaan. Om vooral een inhoudelijk beeld te kunnen schetsen, zijn in de teksten de lidwoorden, voorzetsels en voegwoorden buiten beschouwing gelaten. In Figuur 4 zijn de meest genoemde woorden in de antwoorden van studenten grafisch weergeven. In alle gevallen zijn de woorden *opleiding, school, thuis* en *les/lessen* vaak door de studenten genoemd. Dit is uiteraard te verwachten, gezien het feit dat de onderzoeksvraag zich op deze thema's richtte. Verschillen zien we bij de woorden die qua frequentie dicht hierop volgen. Hier zien wij thema's als *zin, motivatie, leraren, problemen* en *studiefinanciering* naar voren komen. Dit sluit inhoudelijk aan bij de eerder geanalyseerde gegevens.

Figuur 4: Woordfrequenties van motieven om nooit of bijna nooit de lessen te volgen (N=171)

3.3 Kennis en handelwijze ROC's m.b.t. oneigenlijk gebruik van studiefinanciering

Zijn er bij mbo-instellingen studenten bekend die zich bij nader inzien hebben ingeschreven om op oneigenlijke wijze studiefinanciering te ontvangen?

Bij alle bevraagde instellingen zijn studenten bekend waarbij het vermoeden bestaat dat het oneigenlijk gebruik maken van studiefinanciering de voornaamste reden is om zich in te schrijven bij een opleiding. Alle instellingen geven daarbij ook aan dat het voor hun gevoel gaat om een kleine groep en dat zij niet eenduidig kunnen vaststellen of dit daadwerkelijk de meest bepalende reden is voor deze studenten om ingeschreven te staan en niet te verschijnen. De precieze omvang is door de instellingen moeilijk vast te stellen. Vier van de bevraagde instellingen hebben het vermoeden dat het gaat om incidenten en dat het minder dan 10 procent van de studenten betreft. Eén instelling heeft hier helemaal geen zicht op, het gaat hierbij om een middelgrote instelling. En bij één instelling in de Randstad vermoedt men dat het gaat om zo'n 20 procent. Deze getallen refereren telkens aan mbo-studenten boven de 18 die een bol 1-2 opleiding volgen.

Wat zijn de vermoedelijke motieven waardoor oneigenlijk gebruik van de studiefinanciering ontstaat en eventueel blijft voortbestaan?

Door de instellingen worden drie aspecten genoemd als mogelijke redenen die in de gesprekken met deze studenten naar voren komen. Vooral persoonlijke omstandigheden (bijv. jonge moeders) en geld (bijv. schulden en moderne levensstijl) zijn motieven om de studiefinanciering als inkomensbron te zien en niet als middel om een opleiding te kunnen volgen. Deze studenten laten vaak ook calculerend gedrag zien, zoals veel switchen of geen lesmateriaal aanschaffen. Daarnaast wordt er door vijf van de zes instellingen op gewezen dat de participatiewet dit probleem in de hand zou kunnen werken. Een typerende zin is bijvoorbeeld: '*De participatiewetgeving ziet studiefinanciering als voorliggende voorziening. Hierdoor stuurt de gemeente jongeren die een uitkering aanvragen en daar geen recht op hebben naar het mbo. In sommige gevallen is dat prima en willen de jongeren ook graag een opleiding volgen, maar voor veel van deze jongeren is de voornaamste reden voor inschrijving dat ze geen uitkering krijgen. Volgens mij is dit tegenstrijdige wetgeving en hierdoor komt dan het probleem bij het onderwijs te liggen. Ik kan niet zeggen dat er een causaal verband zit tussen dit probleem en dat beleid, maar volgens mij werkt dit het probleem wel in de hand.*' En ook: '*Wat we wel hebben gemerkt is dat de gemeente hier heel strak op de groep zat en iedereen maar naar school stuurde, zelfs mensen die al een diploma 3 of 4 hadden. Wij hebben toen als school daar actie op gepleegd en ik heb wel het idee dat dit geholpen heeft en dat nu niet meer iedereen die voor een uitkering komt naar school wordt doorverwezen, maar dat er nu beter wordt gekeken voor wie dat wel en voor wie dat niet de juiste weg is.*'
Een instelling voegt hieraan toe dat dit in sommige gevallen tevens betekent dat het 'inkomen' hierdoor geringer is dan met een uitkering en tot financiële problemen en schulden leidt.

Betreft het bij dit gedrag studenten die ook veel switchen tussen opleidingen en/of instellingen?

Vier van de zes mbo-instellingen gaan ervan uit dat switchen inderdaad vaker voorkomt bij studenten bij wie het vermoeden bestaat dat zij oneigenlijk gebruikmaken van studiefinanciering. Ook hier gaat het om een vermoeden. Eén ROC zegt bijvoorbeeld: 'Hoe strenger de opleiding kijkt naar verzuim, hoe sneller een verzoek komt om te switchen naar een andere opleiding. Een duidelijk verband tussen switchen en oneigenlijk gebruik kunnen we op basis van onze gegevens echter niet leggen, het is maar een vermoeden. Daarvoor is verdiepend onderzoek nodig.' Twee ROC's gebruiken dergelijk switchgedrag als signaal om in de voorfase al de vinger aan de pols te houden. Zo wordt onder de inschrijvers gezocht naar studenten die zich voor de derde keer bij een opleiding aanmelden zonder een diploma te behalen. Deze studenten worden via een brief uitgenodigd voor een loopbaangesprek en zo'n 40 procent van deze groep ziet er (vermoedelijk) op basis hiervan al vanaf om de opleiding te volgen en komt in ieder geval niet meer opdagen. Het vermoeden is dat hier een aantal studenten tussen zit die zich vooral voor de studiefinanciering inschrijven. Een ander ROC kijkt niet alleen naar switch, maar houdt rekening met de hele onderwijscurve. Zij constateren daar dat studenten die zich eerder met een inkomensvraag dan met een onderwijsvraag inschrijven, vaak indirect doorstromen naar het mbo, vaak op niveau 2 zitten en veel switchen. Zij hebben intakegesprekken met deze studenten waarin hun motivatie en loopbaan worden besproken.

Welke vervolgstappen onderneemt de instelling bij hardnekkige afwezigheid en wat zijn reeds uitgezette acties door de instelling?

Alle zes de instellingen geven aan hun verzuim goed in beeld te hebben en hierbij tegen weinig problemen aan te lopen. De menselijke maat en de emotionele band die mentoren en coaches met de studenten opbouwen zijn hierbij het grootste struikelblok voor instellingen in de zin dat dit er in sommige gevallen toe kan leiden dat minder verzuim wordt gemeld. Als reden hiervoor wordt aangegeven dat mentoren en coaches soms medelijden hebben met studenten, maar ook dat het in sommige gevallen studenten nog wat tijd geeft op zoek te gaan naar een alternatief voor de opleiding.

Wat betreft de groep studenten jonger dan 18 jaar volgen alle instellingen het wettelijke verzuimregistratie- en meldingsbeleid. Alle instellingen registreren elke dag het verzuim van elke student en maken hierbij onderscheid tussen ziekteverzuim en ongeoorloofd verzuim. Bij veel ziekteverzuim wordt door sommige instellingen een schoolarts ingezet. Eén instelling zegt hierover: 'Bij frequent ziekmelden schakelen we de schoolarts in. Hier wordt inmiddels wel zo veel gebruik van gemaakt dat we de frequentie van de schoolarts hebben verhoogd. Want ja, als je veel inzet op verzuim krijg je dat studenten zich vaker ziekmelden.' Bij ongeoorloofd verzuim wordt elke keer door een aangewezen persoon naar huis gebeld om de reden te achterhalen. Bij tien uur verzuim in een periode van vier weken melden alle mbo-instellingen dit bij het RMC. Wie de melding doet, kan per instelling verschillen; vaak is het de verzuimcoördinator of loopbaanbegeleider.

Voor de groep studenten boven de 18 jaar verschilt het beleid tussen de instellingen. Hier zijn vaak afspraken over gemaakt met de betrokken RMC's. Vijf van de zes bevraagde instellingen geven aan ook rekening te houden met de groep 18+. Drie instellingen hanteren hierbij de regel 18+ is 18- en maken geen onderscheid in het beleid voor deze twee groepen. Eén instelling geeft hierbij wel aan: 'De vierwekennorm houden we principieel aan. We zijn er bij leerlingen boven de 18 wel wat minder streng in, omdat het veel werk kost dit allemaal ook bij te houden voor deze groep. We doen wel altijd een zorgmelding als we denken dat het RMC hierbij betrokken moet worden.' Bij een andere instelling loopt er momenteel een pilot om 18+ bij hun beleid te betrekken en mocht dit goede resultaten opleveren, dan wordt het strengere verzuimbeleid komend jaar voor de gehele instelling gelijkgetrokken. Een andere instelling geeft aan dat zij onderscheid maken tussen 18+ met en zonder startkwalificatie. Op de laatste groep wordt hetzelfde beleid toegepast als bij jongeren onder de 18. Jongeren boven de 18 met een startkwalificatie vallen buiten dit strengere verzuimbeleid.

De meeste instellingen hanteren een ketenbenadering bij de aanpak van verzuim. Hierbij wordt in eerste instantie vanuit de instelling een gesprek aangegaan met de student. Sommige instellingen hanteren hierbij ook de norm van 16 uur binnen vier weken, maar stimuleren begeleiders of coaches ook om al eerder met de student in gesprek te gaan. Afhankelijk van het beleid van de school wordt ook voor de groep 18+ melding gemaakt bij het RMC met een zorgvraag en wordt in gezamenlijk overleg tussen het RMC en de instelling een zorgplan voor de leerling opgesteld. Mocht dit niet tot de gewenste resultaten leiden, dan wordt meestal de procedure waarschuwen-schorsen-verwijderen gehanteerd. Doorgaans wordt hierbij een individuele aanpak gehanteerd waarbij naar elke casus apart wordt gekeken om de volgende stappen te bepalen. Uitschrijving en melding bij DUO gebeurt in overleg met het RMC en soms ook de betreffende gemeente. We zien structureel geen grote verschillen tussen de bevraagde RMC's wat betreft deze aanpak. Wel zijn de taken soms binnen de instellingen bij andere personen neergelegd. Geen enkele instelling geeft aan speciaal beleid te hebben geformuleerd voor de groep studenten waarbij het vermoeden bestaat dat de onderliggende reden van verzuim te maken heeft met oneigenlijk gebruik van studiefinanciering.

Op welk moment beslist de instelling om de student te melden bij DUO en wordt een verzoek ingediend om de studiefinanciering te stoppen? Heeft de instelling daar beleid op?

Twee instellingen geven aan dat het nooit voorkomt dat een melding bij DUO wordt gedaan van langdurig ongeoorloofde afwezigheid van een student, in verband met de gevolgen daarvan voor de studiefinanciering van de betrokkene. Wel doen zij meldingen van ongeoorloofd verzuim bij de leerplichtambtenaar en het RMC, maar dit gebeurt al eerder. De instellingen schrijven ook studenten uit en dat is zichtbaar voor DUO. Het uitschrijven gebeurt doorgaans in overleg met het RMC. Eén instelling hanteert hierbij ook nog een inspanningsverplichting, waarbij de opleiding aan moet tonen dat er voldoende gesprekken met de student zijn gevoerd. De instellingen hebben geen rol bij het besluit tot stopzetting van studiefinanciering; dat is de verantwoordelijkheid van DUO.

In hoeverre melden instellingen aan DUO wanneer een student langdurig afwezig is (aaneengesloten of 'knipperlichtverzuim')?

Instellingen houden het verzuim middels het digitale verzuimloket bij en doen op basis hiervan melding bij DUO, de leerplichtambtenaar of het RMC. Dit gebeurt doorgaans bij 16 uur verzuim in vier weken en vier weken aaneengesloten bij 18+. Alle scholen geven aan ook aandacht te hebben voor knipperlichtverzuim. Eén instelling kijkt daarbij naar het totaal aantal keren dat iemand in een bepaalde periode afwezig is geweest, een andere instelling kijkt naar het totaal aantal uren in vier weken. Twee instellingen geven aan dat het ook kan zijn dat studenten opvallend verzuimgedrag vertonen zonder dat aan specifieke eisen is voldaan. Ook in deze gevallen kan de verantwoordelijke medewerker beslissen om de student te melden bij de leerplichtambtenaar of het RMC.

3.4 Kennis en handelwijze RMC's m.b.t. oneigenlijk gebruik van studiefinanciering

Kent de Regionale Meld- en Coördinatiefunctie (RMC) studenten die een groot afwezigheidspatroon hebben waarbij het vermoeden is dat de studiefinanciering de motivatie van het inschrijven in een mbo-opleiding is?

De twee bevraagde RMC's geven aan weinig zicht te hebben op deze problematiek. Voor hun gevoel komt het weinig voor en gaat het bij de studenten die zij binnen krijgen vaak om multipele problematiek. Eén RMC verwoordt het als volgt: ' Wat wij doen, en dat geldt voor zowel 18- als ook 18+, is dat we na 16 uur verzuim in vier weken melding krijgen en dan naar de betreffende leerling kijken met de vraag wat de achtergrond van het verzuim is en daar dan op interveniëren. Maar er zijn zelden casussen waar niets aan de hand is behalve dat een leerling studiefinanciering wil incasseren. Er is hier toch altijd wel sprake van een meer kleurrijk beeld. En ook al had ik het bij een leerling zo moeten labelen, dan zou ik nog niets kunnen zeggen over de omvang. Het is niet iets dat bij ons heel erg op het netvlies staat. Het komt in ieder geval niet vanzelf boven drijven als oorzaak.' Ook geven beide RMC-regio's aan goede afspraken te hebben gemaakt met de mbo-instellingen en dat deze ook worden nageleefd. In beide gevallen is aandacht voor knipperlichtverzuim. De meeste meldingen die binnenkomen betreffen studenten op niveau 1-2. Beide RMC-regio's hanteren het beleid 18+ is 18-. Op deze manier komt de groep 18+ bij de RMC's terecht en wordt aangepakt. Geen van de RMC's geeft aan een concrete casus te kunnen benoemen waarbij de inschrijving enkel in verband kan worden gebracht met het vermoeden dat oneigenlijk gebruik van studiefinanciering de enige reden van inschrijving is.

4 Conclusies

Wat zijn de vermoedelijke motieven waardoor oneigenlijk gebruik van de studiefinanciering ontstaat en eventueel blijft voortbestaan?

Volgens de bevraagde studenten zijn de voornaamste motieven om nooit of bijna nooit de lessen te volgen niet te wijten aan oneigenlijk gebruik van studiefinanciering. Vooral een moeilijke thuissituatie, motivatie en aspecten van de opleiding blijken een grote rol te spelen bij de verklaring van veelvuldig verzuim. Van alle respondenten zegt 65,5 procent *niemand* te kennen die ingeschreven staat vanwege oneigenlijk gebruik van studiefinanciering. In het gestructureerde deel van de vragenlijst geeft ongeveer 34,5 procent van de respondenten aan dat het wegblijven in de klas te maken heeft met het ontvangen van studiefinanciering. Als studenten spontaan motieven voor verzuim moeten benoemen, dan wordt het oneigenlijk gebruik maken van studiefinanciering door zo'n 7 procent van de respondenten spontaan genoemd (4 procent van de respondenten gaf hierbij aan verzuim enkel met het oneigenlijk gebruik van studiefinanciering te associëren. 3 procent geeft meerdere redenen waaronder het ontvangen van studiefinanciering). Dit verschil is te verklaren door de toegepaste methodiek. De directe vraag naar de rol die oneigenlijk gebruik van studiefinanciering speelt bij het verzuimen van lessen attendeert de respondent op deze mogelijkheid, al is het spontaan niet bij hem opgekomen. Op basis van deze resultaten kan geconcludeerd worden dat tussen de 7 en 34,5 procent van de respondenten die aangeven iemand te kennen die veel verzuimd, één of meerdere personen kent die ingeschreven is of zijn in het mbo vanwege onder andere oneigenlijk gebruik van studiefinanciering.

Deze indicatie komt overeen met de resultaten uit de interviews. De signalen vanuit ROC's en RMC's wijzen uit dat oneigenlijk gebruik van studiefinanciering als *enige* motivatie om in te schrijven voor een opleiding vermoedelijk maar bij een kleine groep studenten voorkomt. Wel geven zij aan tot nu toe nog weinig zicht op deze problematiek te hebben en daardoor ook geen duidelijke uitspraak te kunnen doen over de omvang. Het vermoeden is, op één ROC na, dat het gaat om minder dan tien procent van alle studerenden aan een entreeopleiding (niveau 1) of basisberoepsopleiding (niveau 2) in de beroepsopleidende leerweg (bol) en met een leeftijd boven de 18 jaar. Deze schatting komt overeen met de spontane associaties bij studenten en laat vermoeden dat dit gedrag vooral incidenteel te noemen is. Bij de gevallen die door de ROC´s zijn genoemd gaat het doorgaans om vermoedens dat oneigenlijk gebruik van studiefinanciering één van de redenen zou kunnen zijn waarom de student veel verzuimt.

Als onderliggende oorzaken worden door ROC's en RMC's vooral persoonlijke omstandigheden genoemd, maar ook calculerend gedrag wordt zowel door (mede)studenten als ook door de instellingen in deze gevallen wel geconstateerd (bijv. enkel komen opdagen voor registratie van aanwezigheid, geen schoolboeken kopen, alleen meewerken wanneer ze worden aangesproken op hun gedrag, veel switchen van opleiding en/of instelling enz.). De meerderheid van de ROC's vermoedt verder dat het beleid omtrent de participatiewet en het 'school first principe'[4] dit probleem in de hand zou kunnen werken. Dit omdat hierdoor vaak studenten uit deze doelgroep in het onderwijs terechtkomen die eigenlijk geen onderwijsvraag hebben en dus onvoldoende gemotiveerd zijn of door omstandigheden (bijv. jonge moeders) niet in staat zijn om de lessen te volgen en te leren. Ook één van de RMC's benoemt dit als mogelijke oorzaak.

4 Volgens de bevraagde instellingen sluiten veel gemeenten met hun beleid aan bij de uitgangspunten voor voortijdig schoolverlaten en gaan zij uit van het principe: school boven werk boven uitkering. Werkloze jongeren onder de 23 jaar en zonder startkwalificatie worden op basis hiervan door de gemeenten terug naar school geleid.

Hoe gaan instellingen hiermee om?

Alle bevraagde instellingen hanteren een streng verzuimbeleid en registreren verzuim minimaal volgens de wettelijke regelingen. Vijf van de zes bevraagde instellingen hebben hierbij additionele afspraken gemaakt met betrekking tot de doelgroep 18+. Ook de twee bevraagde RMC's geven aan binnen hun regio de regel '18- is 18+' te hanteren en daarmee strak bovenop deze groep te zitten. Er wordt met deze groep dan ook op dezelfde manier omgegaan als met de groep 18-. De meeste instellingen hanteren een ketenbenadering bij de aanpak van verzuim. Hierbij wordt in eerste instantie vanuit de instelling een gesprek aangegaan met de student. Sommige instellingen hanteren daarbij de norm van 16 uur binnen vier weken, maar stimuleren begeleiders of coaches ook om bij een individueel geval eerder al met de student in gesprek te gaan. Na melding bij het RMC wordt een zorgplan voor de leerling opgesteld. Mocht dit niet tot de gewenste resultaten leiden, dan wordt meestal de procedure waarschuwen-schorsen-verwijderen gehanteerd. Doorgaans wordt hierbij een individuele aanpak gehanteerd, waarbij naar elke casus apart wordt gekeken om de volgende stappen te bepalen. Uitschrijving en melding bij DUO gebeurt in overleg met het RMC en soms ook de betreffende gemeente. Structureel zijn er geen grote verschillen tussen de bevraagde instellingen wat betreft deze aanpak. Wel zijn de taken binnen de instellingen soms bij andere functies neergelegd. Geen enkele instelling geeft aan speciaal beleid te hebben geformuleerd voor de groep studenten waarbij het vermoeden bestaat dat de onderliggende reden te maken heeft met oneigenlijk gebruik van studiefinanciering.

Wat betreft het doen van meldingen bij DUO van langdurig aaneengesloten ongeoorloofde afwezigheid van een student, in verband met de gevolgen daarvan voor de studiefinanciering van de betrokkene, valt op dat alle bevraagde instellingen aangeven dat zij hier geen zicht op hebben ofwel dat het nooit voorkomt. Alle bevraagde instellingen geven aan wel melding van ongeoorloofd verzuim te doen richting de leerplichtambtenaar en het RMC. Instellingen schrijven studenten uit als blijkt dat hun aanpak geen succes heeft. Het stopzetten van studiefinanciering is een besluit dat door DUO wordt genomen en waar de instellingen geen invloed op hebben.

In hoeverre hebben RMC's zicht op dit probleem en hoe gaan zij hiermee om?

De twee bevraagde RMC's geven aan weinig zicht te hebben op deze problematiek. Voor hun gevoel komt het weinig voor en gaat het bij de studenten die zij binnenkrijgen vaak om multipele problematiek. Ook geven beide RMC-regio's aan goede afspraken te hebben gemaakt met de mbo-instellingen en dat deze ook worden nageleefd. In beide gevallen is aandacht voor knipperlichtverzuim. De meeste meldingen die binnenkomen, betreffen studenten op niveau 1-2. Beide RMC-regio's hanteren het beleid 18+ is 18-. Op deze manier komt de groep 18+ bij deze RMC's terecht en wordt deze aangepakt. Geen van de RMC's kan ook maar één concrete casus benoemen waarbij de inschrijving enkel in verband kan worden gebracht met het vermoeden dat oneigenlijk gebruik van studiefinanciering de enige reden van inschrijving is.

Bijlage A – Vragenlijst

1 Intro

In de media wordt veel geschreven over mbo-studenten die ingeschreven staan bij een opleiding, maar nooit of bijna nooit de lessen volgen. Met dit onderzoek willen wij nagaan waarom zij dit doen. Misschien willen mbo-studenten hier niet graag over vertellen omdat ze bang zijn voor problemen. We vragen daarom alleen naar dingen die je op jouw school of via vrienden hebt gezien of gehoord. Wij weten niet over welke personen je het hebt. Alle antwoorden zijn daarmee anoniem en niet te herleiden tot een specifieke persoon.

2 Redenen om nooit of bijna nooit lessen te volgen

V1. Ken je iemand of misschien meerdere mensen die een bol niveau 1 of niveau 2 opleiding volgen, maar nooit of bijna nooit in de lessen aanwezig zijn?
- Nee [einde vragenlijst]
- Ja

V2. Kun je vertellen waarom deze persoon of deze personen nooit of bijna nooit in de lessen aanwezig is/zijn? Gebruik onderstaand tekstvak. [open invulveld + Nee, ik weet niets over de redenen hiervoor:[einde vragenlijst]]

V3. Denk jij dat de volgende stellingen waar zijn? De meeste personen die dit doen: [grid:1= Zeker niet waar– 5= Zeker wel waar, 6=Weet niet]
- Zijn tijdelijk veel afwezig maar zullen binnenkort ook weer verder gaan met school
- Zijn helemaal niet van plan om de opleiding af te maken
- Zijn vergeten om zich uit te schrijven
- Weten niet dat je je uit moet schrijven als je stopt met een opleiding
- Komen naar school om te laten registeren dat zij aanwezig zijn en verdwijnen dan weer
- Weten dat zij verplicht zijn om aanwezig te zijn op school
- Wisselen vaak van opleiding of school
- Komen vaak in aanraking met de politie of justitie
- Hebben een moeilijke thuissituatie

V4. Hoeveel personen ken je die een bol niveau 1 of niveau 2 opleiding volgen, maar nooit of bijna nooit in de lessen aanwezig zijn?
- Maar één persoon
- Tussen de twee en vijf personen
- Tussen de vijf en tien personen
- Meer dan tien personen

V5. Hoe groot is je school volgens jou?
- Klein (tot 1000 studerenden)
- Middel (tot 5000 studerenden)
- Groot (meer dan 5000 studerenden)

V6. Hoe groot is de plek waar je naar school gaat?
- Klein (dorp of kleine stad)
- Middel (middelgrote stad zoals Nijmegen of Breda)
- Groot (grote stad zoals Rotterdam of Amsterdam)

V7. Je hebt net de volgende redenen genoemd: [tekst uit V2 op het scherm laten staan]. Waar hebben deze redenen mee te maken? [grid:1=heeft hier helemaal niet mee te maken – 5=heeft hier sterk mee te maken]

Persoonlijke omstandigheden
- Zorg voor kind(eren)

- Andere zorgtaken (familielid, partner e.d.)
- Moeilijke thuissituatie
- Geen vaste verblijfplaats
- Taakstraf

Opleiding

- Geen tijd voor een opleiding
- Geen zin in school
- Gestopt met de opleiding
- Opleiding is te moeilijk

Geld en arbeid

- Gestopt met de opleiding maar wil wel nog studiefinanciering ontvangen
- Wil de opleiding niet echt volgen: is alleen ingeschreven om studiefinanciering te ontvangen
- Schulden
- Officiële baan naast de opleiding
- Zwarte baan naast de opleiding
- Anders geen recht op uitkering

Middelenmisbruik of ziekte

- Verslaafd aan stimulerende middelen
- Gok- en/of gameverslaving
- Psychische stoornis (bijv. depressie, eetstoornis, AD(H)D)
- Lichamelijk ziek

Bijlage B – Gespreksprotocol ROC's

1 Intro

In de media wordt veel geschreven over mbo-studenten die ingeschreven staan bij een opleiding met als doel om studiefinanciering te ontvangen en niet om daadwerkelijk een opleiding te volgen. Met dit onderzoek willen wij nagaan wat hiervoor mogelijke redenen kunnen zijn en hoe instellingen hiermee omgaan. Hebben zij hier zicht op en hoe handelen zij als dergelijke signalen gespot zijn? En zijn hun maatregelen effectief? Uw medewerking helpt het ministerie om meer zicht te krijgen op de omvang en oorzaak van deze problematiek en mogelijke manieren om adequaat hierop te reageren.

2 Mogelijke redenen voor oneigenlijk gebruik van studiefinanciering

V1. Kent uw instelling studenten die een bol 1-2 opleiding volgen, maar niet of nauwelijks in de lessen aanwezig zijn en waar het vermoeden bestaat dat dit te maken heeft met oneigenlijk gebruik van studiefinanciering?

V2. Op welke signalen baseren jullie dit vermoeden?

V3. Wat is de omvang van dit probleem binnen uw instelling?

V4. Weet u iets over hoe dit gedrag ontstaat en wat de meest voorkomende oorzaken hiervoor zijn?
- Persoonlijke omstandigheden?
- Aspecten van de opleiding?
- Geld of arbeid?
- Middelenmisbruik of ziekte?
- Andere redenen?

V5. Weet u of het bij (het vermoeden op) oneigenlijk gebruik van studiefinanciering studenten betreft die ook veel switchen tussen opleidingen en/of instellingen?

3 Acties vanuit de instelling

V6. Hoe wordt verzuim in verband met (mogelijk) oneigenlijk gebruik van studiefinanciering bij uw instelling geregistreerd en gesignaleerd?

V7. Heeft uw school eigen interne regels voor verzuim en handhaving van die regels ingesteld?
- Zo ja, waar zijn deze vastgelegd?
- Hoe ziet de procedure rondom verzuimregistratie eruit binnen uw instelling?
- Leidt uw verzuimregistratie ertoe dat alle verzuim in beeld is?
- Tegen welke problemen loopt uw instelling hierbij aan?

V8. Wat onderneemt uw instelling bij signalen van oneigenlijk gebruik studiefinanciering?
- Is hier een specifieke procedure voor ontwikkeld?
- Hoe verloopt de samenwerking met de RMC-regio of regio's in uw omgeving?

V9. Heeft u zicht op de effecten van deze acties?

4 Melding bij DUO

V10. Op welk moment beslist uw instelling om de student te melden bij DUO?
- Hanteert uw instelling hier altijd de vier weken norm om studenten aan te spreken op hun gedrag en 8 weken om melding te doen bij DUO? Of wordt hier ook weleens van afgeweken? In welke gevallen wel/niet?
- Heeft uw instelling daar beleid op geformuleerd en ingevoerd? Zo ja, wat houdt dit in?
- Kijkt u alleen naar aaneengesloten verzuim of is er ook aandacht voor 'knipperlichtverzuim'?
- Hoe vaak komt het voor dat uw instelling aan DUO meldt dat een student langdurig afwezig is?

- Hoe vaak komt het voor dat de studiefinanciering van een student wordt stopgezet na langdurig verzuim?
- Wat is de gehanteerde procedure vanaf de eerste verzuimdag tot de uitschrijving? Wie heeft op welk moment wat gedaan?

5 Afsluiting

V11. Heeft u verder nog iets toe te voegen vanuit uw eigen ervaring en kennis over de omvang en oorzaak van deze problematiek en mogelijke manieren om adequaat hierop te reageren?

Bijlage C – Gespreksprotocol RMC's

1 Intro

In de media wordt veel geschreven over mbo-studenten die ingeschreven staan bij een opleiding met als doel om studiefinanciering te ontvangen en niet om daadwerkelijk een opleiding te volgen. Met dit onderzoek willen wij nagaan wat hiervoor mogelijke redenen kunnen zijn en hoe instellingen hiermee omgaan. Zijn er in het kader van RMC regionale afspraken gemaakt omtrent deze problematiek? Wat weten RMC-regio's over dit probleem en hoe handelen RMC-regio's bij het bekend worden van dergelijke gevallen? Uw medewerking helpt het ministerie om meer zicht te krijgen op de omvang en oorzaak van deze problematiek en mogelijke manieren om adequaat hierop te reageren.

2 Mogelijke redenen voor oneigenlijk gebruik van studiefinanciering

V1. Hoe vaak komt het voor dat uw regio een melding krijgt over verzuim dat (mogelijk) samenhangt met oneigenlijk gebruik van studiefinanciering?

V2. Op welke signalen baseren jullie dit vermoeden?

V3. Weet u iets over hoe dit gedrag ontstaat en wat de meest voorkomende oorzaken hiervoor zijn?
- Persoonlijke omstandigheden?
- Aspecten van de opleiding?
- Geld of arbeid?
- Middelenmisbruik of ziekte?
- Andere redenen?

V4. Weet u of het bij (het vermoeden van) oneigenlijk gebruik van studiefinanciering studenten betreft die ook veel switchen tussen opleidingen en/of instellingen?

3 Acties vanuit de instelling en RMC

V5. Zijn er in uw regio afspraken met instellingen gemaakt over het melden van verzuim?
- Zo ja, wat houden deze in? Wordt de wettelijke termijn van melden na vier weken gehanteerd of zijn er andere afspraken?
- Houden de meeste mbo-instellingen zich aan deze afspraken rondom verzuimmelding?
- Wordt alleen aaneengesloten verzuim gemeld of wordt 'knipperlichtverzuim' ook gemeld?
- Geven instellingen het door aan uw regio als het om (vermoedelijk) oneigenlijk gebruik van studiefinanciering gaat?
- Wordt de RMC-regio betrokken bij de keuze om een student daadwerkelijk uit te schrijven na langdurig verzuim?

V6. Onderneemt uw regio iets met deze jongeren bij dergelijke signalen van (vermoeden op) ongeoorloofd gebruik van studiefinanciering?

V7. Heeft u zicht op de effecten van deze acties?

4 Afsluiting

V8. Heeft u verder nog iets toe te voegen vanuit uw eigen ervaring en kennis over de omvang en oorzaak van deze problematiek en mogelijke manieren om adequaat hierop te reageren?

Bijlage D – Tabellen en figuren

Tabel 1: Stedelijkheid en grootte van de instelling (in % studenten) 6

Figuur 1: Mogelijke motieven om nooit of bijna nooit de lessen te volgen (in %, N=134) 8
Figuur 2: Aantal bekende personen die nooit of bijna nooit de lessen volgen (N=171) 9
Figuur 3: Typering van personen die nooit of bijna nooit de lessen volgen (in %, N=171) 9
Figuur 4: Woordfrequenties van motieven om nooit of bijna nooit de lessen te volgen (N=171) 11